

Archyvo dulkes nubraukus

Minint Archyvų metus, nubraukiame dulkes nuo archyvinių leidinių ir skaitome apie Žemaitkiemio meteoritą...

Pranešė kaip didžiausią naujieną

Laikraščio „Lietuvos aidas“ 1933 m. vasario 6 d. 31 numerio 4 puslapyje, šalia žinios apie Vezuvijaus išsiveržimą bei bedarbius artistus Lenkijoje, gražiomis ryškiomis raidėmis parašyta: „Ukmergės apskrityje nukrito meteoras – retas gamtos prajovas, meteoras krito didžiausiu trenksmu, nepasiekęs žemės jis sprogo, rasta 7 jo gabalai“. (Terminų žodyne pateikiamos tokios žodžio prajovas reikšmės: 1. keistas, nenatūralus dalykas, nepaprastas reiškinys, stebuklas: *Negirdėti rodo prajovai. Dabar vyrai sustojo ir tēmijo, kas ten per prajovas turės nusiduoti. Tokių prajovų dar nebuvo buvę Maleišiuose. Ką čia per prajovą išgalvojot, vaikai? Tai man dyvai, dideli prajovai, kad vasarą ežerai užšalo. Anais čėsais daug daugiau prajovų būdavo. Kiti didžiūs prajovūs darė. 2. pokštas, išdaiga: *Nustok prajovus daręs! Kokius čia prajovus darai! Dangaūs prajovai – negirdėti, nuostabiūs dalykai; giltinių prajovus – netikės, nelemtas žmogus*).*

Pasak laikraščio, 1933 m. vasario 2 d., vakare, „pasigirdo didžiulis sprogimas, panašus į milžinišką perkūno griaudėjimą, apie 40 mtr. aukštumoje pasipylė kibirkštys. Tas griaudėjimas nutilo, bet šviesa dar akimirksnį švietė. Taip truko keletą sekundžių, gal ik pusės minutės. Žmonės šoko laukan nesusivokdami, kas nutiko, manydami, kad jog kur panosėj sprogo didžiulė granata ir uždegė trobas. Kai kam teko matyti, kaip linkui žemės iš dangaus drikėsi spinduliuojantieji ruožai ir kai kas matė, kur tieji ruožai susilieja su žeme. Padėtis vis dar kurį laiką buvo neaiški. Žmonės išsigando; visur ėmė įsigalėti nuomonė, kad užlėkė cepelinas ir ant šios apylinkės pabėrė kelias „saujas“ granatų.“ Toliau straipsnyje pasakojama, kad „nors „cepelino“ nebuvo girdėti, tačiau ore buvo jaučiamas lyg kvapas, lyg sumišimas, žodžiu ne taip „kaip paprastai“ ir žmonės „bergzdžiai

Smagu rankose laikyti kosmoso dalelę.

taip ir žiopsojo, laukdami įvykį pasikartojant“, bet taip atėjo rytas ir vietiniai Klepšių ir Rundžių kaimo gyventojai rado „keistų dovanų“ – apdegusių akmenų, kurie „greitai išdavė paslaptį, kad dangus žemaitkiemiečiams jokių dovanų nesiunčia, o dar kažin kokiais akmenimis svaidsosi“.

Sudomino mokslininkus

Tokia žinia nešinas „Lietuvos Aido“ bendradarbis Mikas Ilgūnas (1911–1967) tos pačios dienos vakare užsuko pas prof. Mykolą Kaveckį (1889–1967), kuris tuo metu vadovavo Geologijos ir Mineralogijos-kristalografijos katedrai Lietuvos Vytauto Didžiojo universitete.

M. Kaveckis 1927–1932 m. dirbo Europos universitetų bibliotekose, muziejuose ir institutuose, dalyvavo mokslinėse ekspedicijose į Alpes, Sudetus, Karpatus, Tatus, Vengrijos ir Čekoslovakijos Rūdinius kalnus, Bohemijos Miško ir Suche Hory kalnynus. 1929 m. pradėjo kurti Lietuvos universiteto Matematikos-gamtos fakulteto mineralogijos muziejų. M. Kaveckis dalyvavo Prancūzijos geologijos tarnybos steigimo šimtmečio minėjime Paryžiuje (Sorbonoje), kuriame susirinko

apie 400 įvairių kraštų ir atskirų universitetų bei kitų mokslo įstaigų atstovų. 1932 m. Prahos Karlo (Čekija) universitete už mokslinį darbą „Lietuvos geologijos pagrindai ir, remiantis gręžinių daviniais, senesnių geologinių padarų geologinio žemėlapiu sudarymas“ jam suteiktas gamtos mokslų daktaro laipsnis. Nors prof. M. Kaveckio dėstomas mineralogijos kursas buvo skirtas fizikos ir chemijos ciklo studentams, tačiau pasiklausyti jo paskaitų verždavosi ir kitų fakultetų studentai, nes visus labai domino jo paskaitos apie mineralus, ypač „sakraliuosius“, kuriuos profesorius dar ir demonstruodavo.

Didelėje auditorijoje buvo užimtos beveik visos sėdimos vietos. Klausytojams imponavo įdomi jo kalbėjimo maniera, dažnai perpinta metaforomis.

Žinia apie reiškinį Žemaitkiemyje M. Kaveckį taip sudomino, kad jau kitą dieną pasikvietęs kolegą prof. Kazį Sleževičių (1890–1953), geofizikos ir meteorologijos specialistą, kuris universitete įrėngė Geofizikos kabinetą, vadovavo Meteorologinei komisijai, o studentų praktiniams darbams naudojo Kauno meteorologijos stotį. 1930 m. K. Sleževičiui suteiktas extraordinarinio profesoriaus vardas, o Geofizikos kabinetą perorganizavus į Geofizikos ir meteorologijos katedrą, tapo jos vedėju. Taip pat jis dalyvavo steigiant Meteorologijos biurą, komisijoje, kuri rengė matematikos ir fizikos programas vidurinėms ir aukštosioms mokykloms. Profesorius atliko du didžiulius unikalius geofizinius (gravimetrijos ir magnetizmo) Lietuvos teritorijos tyrimus. Remiantis jo darbais buvo sudaryti ir paskelbti gravitacinio bei magnetinio lauko žemėlapiai.

Parašė knygą

Taigi du profesoriai su pagalbininkais 1933 m. vasario 8 d.

atvyksta į Žemaitkiemį, pasikalba su gyventojais, apžiūri ir susirenka apdegusias „dangaus dovanas“, dalyvauja renkant meteoritus, fotografuoja, viską smulkiai fiksuoja ir ...1935 m. Kaune dienos šviesą išvysta lietuvių ir vokiečių kalbomis paruošta prof. M. Kaveckio 41 puslapio knyga apie Žemaitkiemio meteoritą, kuri taip ir vadinasi „Žemaitkiemio meteoritas, kritęs 1933 m. vasario mėn. 2 d. Der meteorit von Žemaitkiemis“.

Ši knyga tarsi pradeda naujo mokslo apie meteoritus erą Lietuvoje. Iki tol Lietuvoje beveik nebuvo jokios medžiagos apie meteoritus, nors Žemaitkiemio meteoritas – ne pirmasis meteoritas nukritęs Lietuvoje. 1929 m. vasario 9 d. visai šalia, Anykščių rajone, Andrioniškyje, nukrito meteoritas, taip pat gavęs pavadinimą pagal šalia esančio miestelio vardą. Jį taip pat tyrinėjo prof. M. Kaveckis. Nukritus dar vienam, Žemaitkiemio meteoritui, profesorius tiesiog nėrė į naują tyrinėjimų sritį.

Meteoritų ieškotojai organizavo renginius.

Pirmas knygos skyrius pavadinamas „Kritimo fenomenas bei meteorito ieškojimas“. Čia detaliai aprašomos aplinkybės, kuriomis krito meteoritas, žmonių pasakojimai, pažymima, kad vietos policijos viršininkas B. Savickis greitai suprato šio reiškinio svarbą, nes jis prieš tapdamas policininku tarnavo kariuomenės inžineriniame dalinyje, buvo karininkas. Jis, remdamasis gyventojų pasakojimais, visą kritimo procesą užfiksavo akte, organizavo tokių „dangaus dovanų“ rinkimą, įtraukdamas Žemaitkiemio mokyklos mokytojus ir mokinius. Šio akto dalis yra cituojama pačiame pirmame knygos puslapyje. Toliau prof. M. Kaveckis aprašo kritimą, tuo metu vyravusį orą; „Tą dieną, vakare, Meteorologijos Stoties duomenimis temperatūra buvo +1° C, su pilnu debesuotumu. Priešpiet tame rajone iškrito

kritulių lietaus pavidalu apie 6 mm. Vėjo kryptis tuo metu buvo iš S į N, su tendencija viršutiniuose atmosferos sluoksniuose į SSW. Vėjo greitis – 4 balai (9 metr./ sek). Sniego danga siekė 6 cm“. Knygoje randame tokią pastebėjimą: „Charakteringa, kad Karaliaučiaus observatorija meteorito kritimą matė, bet jų apskaitliavimu, meteorito kritimo vieta turėtų būti kiek labiau į šiaurę nuo Ukmergės, ir kad meteorito didesnė dalis turėjo nulėkti Pumpėnų link. Mano pastangos rasti tam patvirtinimą teigiamų rezultatų nedavė. Matyt, meteoritas krito tikrai Žemaitkiemio rajone. Tą dieną prof. K. Sleževičius, būdamas Viduklėje, taip pat matęs meteorito šviesą, bet taip pat neryškią.“

Toliau knygoje rašoma apie tai, kaip 15 mokyklos vaikų padėjo „svečiams iš sostinės“ rinkti meteoritus: „Ieškojimo sąlygos buvo gana geros, nes meteoritas išsibarstė pievų ir laukų rajone aplink Klepšių ežerą. Sniegas taip pat mažai tegalėjo kliudyti. Lietui

Muziejuje saugomi eksponatai.

Knygos skyriuje „Žemaitkiemio meteorito atskirų egzempliorių aprašymas“ randame visų 20 gabalų labai tikslių apibūdinimų: aprašyta kiekvieno atskirai išvaizda, svoris. Sudėtos visų gabalų nuotraukos, visi jie sunumeruoti.

(Nukelta į 9 psl.)

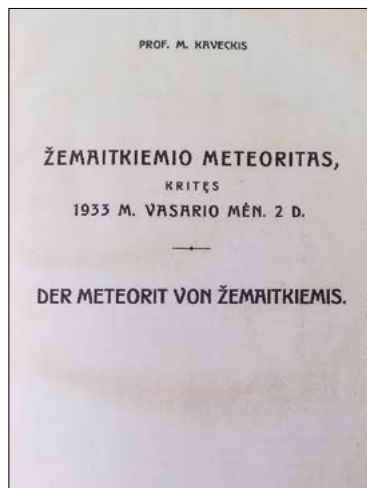
Minint Archyvų metus, nubraukiame dulkes nuo archyvinių leidinių ir skaitome apie Žemaitkiemio meteoritą...

(Atkelta iš 8 psl.)

Skyriuje „Meteoritų tyrimas“ pateikta tyrimų medžiaga apie Žemaitkiemio meteorito cheminę sudėtį, magnetizmą, lydymosi savybes; čia aprašomi įvairūs cheminiai ir fizikiniai bandymai, teigiama, kad „atskirų meteorito gabaliukų mineralinis sąstatas yra labai nepastovus, tai čionais aš duodu iš daugelio analizų geriausiai pasisekusį meteorito gabalo Nr.2 analizą“, kuriame: „silikatinės medžiagos – 83,51 % ir magnetinės (metalinės) medžiagos – 16,49%...“ Prof. M. Kaveckis daro išvadą „kad didysis Žemaitkiemio meteoritas iš 1933 metų vasario 2 dienos priklauso prie pilkų chondritų iš olivino-pirokseninės grupės su nedideliu kiekiu stikluoto plagioklazo maselinito (Baroti tipas).“

Gabalėlis iš kosmoso.

M. Kaveckio knyga.

Knygoje pateikiamas anksčiau kritusių meteoritų visame pasaulyje sąrašas ir palyginimai su Žemaitkiemio meteoritu įvairiais aspektais: chemine sudėtimi, išvaizda, dydžiu, kritimo vieta ir laiku. Išanalizavęs apie 130 metų aprašytą pasaulio meteoritų kritimą bei pasiremdamas Königsbergo observatorijos skaičiavimais, prof. M. Kaveckis daro išvadą, kad tokio dydžio silikatiniai meteoritai yra retenybė ir kad Žemaitkiemio meteoritas priklauso 1092 vasario kometai.

Tikimasi surasti daugiau gabalų

Ši knyga sudomino ne tik mokslininkus, bet ir profesionalius meteoritų kolekcininkus bei ieškotojus. Pagal prof. M. Kaveckio nuotrauką, aprašymus, kt. duomenis ir sudarytą meteorito

kritimo planą, šių dienų meteorito ieškotojai užsibrėžė tikslą surasti jo skeveldras Kliepšių ežere, tose vietose, kur jų rimtai dar niekas neieškojo. Tokią mintį ieškotojams davė viena knygos nuotrauka, kurioje matosi tam tikra tvarka stovintys žmonės ant Kliepšių ežero ledo, nurodantys, kad dalis meteorito gabalų, pramušę ledą, įkrito ežeran. Tuo metu galiojo posakis „visi galai vandeny“, tačiau šiuo metu jis neaktualus ir narai jau ėmėsi paieškų. Jie ilgai, pagal nuotrauką ir ežero krantų reljefą nustatinėjo vietą, kartu pasitelkdami skaičiavimus ir apsibrėžė tam tikrą teritoriją, kurią tikisi pilnai apieškoti. Jiems į talką buvo atvykę besidomintys dangaus kūnais geologai iš visos Europos. Žemaitkiemio kraštas jiems tapo tarsi meteoritų ieškotojų sostine Lietuvoje. Vyko seminarai, parodos, praktiniai užsiėmimai, įtraukiant į renginius ir vietinius gyventojus. Prie šių renginių prisidėjo ir Molėtų etnokosmologijos muziejus, surengęs meteoritų iš viso pasaulio parodą, veikiančią beveik pusę metų. Žemaitkiemyje įsikūrė klubas, vienijantis besidomintius šiuo kraštu ir meteoritais. Šis klubas ėmėsi iniciatyvos supažindinti su meteoritais, o ypač – su Žemaitkiemio. Prie klubo veiklos vėl prisijungė Molėtų etnokosmologijos muziejus: rengė paskaitas, susitikimus su mokslo žmonėmis, moksleiviams – piešimo konkurso apie kosmosą ir visatą dalyviams, įsteigė prizus. Neliko nuošalyje ir meteoritų ieškotojai, jie mielai

Nukritus meteoritui, iš karto buvo organizuota ekspedicija jo paieškom.

kvietė pokalbiams, paskaitoms ir patyrimų pasidalinimu su visais besidomintais meteoritais ir jų ieškojimu, rengė meteoritų iš viso pasaulio parodas. Smagu buvo palaikyti šį gražų savo rankose – jis yra visatos istorijos dalis. Gaila, bet šiemet veiklą labai apribojo atkeliavęs virusas, tačiau su juo susidraugavę ir jį nugalėję, kitamet, manau, pratęsimė pažintį su Žemaitkiemį atlėkusių ir kitais pasaulio meteoritais. Jų ieškotojai toliau nardo, skaičiuoja ir tiki, kad vis tiek bus diena, kada ant kranto vėl džiaugsimės, fotografuosime ir aprašysime naujai rastus meteorito gabalus, o ne vien tik rastas atliekas ežero dugne.

Panaudota literatūra:

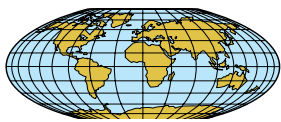
„Lietuvos Aidas“ 1933-02-06, Nr. 31. Prof. M. Kaveckis „Žemaitkiemio meteoritas, kritęs 1933 m. vasario mėn. 2 d. „Der meteorit von Žemaitkiemis“.

Internete apie prof. M. Kaveckį: <http://mokslolietuva.lt/2019/05/mineralogijos-pradinka-lietuvos-universitete/> ir apie prof. K. Šleževičių: https://muziejus.ktu.edu/muziejaus_virtualios_parodos/prof-kaziui-slezeviciui-130/

Puslapį parengė
Rita MIKUTIENĖ,
Žemaitkiemio seniūnijos
seniūnė

Užs. Nr. 0019050

PASAULIS IR MŪS

☉ **SEIMAS** ketvirtadienį po pateikimo pritarė patikslintam šių metų Privalomojo sveikatos draudimo fondo (PSDF) biudžetui. Kaip rašoma aiškinamajame rašte, rengiant patikslintą 2021 metų PSDF biudžetą, 37,5 mln. eurų didinamos lėšos asmens sveikatos priežiūros įstaigų išlaidoms, susidariusioms dėl darbuotojų darbo užmokesčio padidinimo, kompensuoti. 37,2 mln. eurų numatyti PSDF biudžeto rezervui papildyti. Šiomis lėšomis bus atkurta pagrindinė PSDF biudžeto rezervo dalis, kuri buvo naudojama ir numatoma panaudoti asmens sveikatos priežiūros įstaigų išlaidoms, susidariusioms dėl darbuotojų darbo užmokesčio padidinimo, kompensuoti. Patikslintas PSDF biudžetas toliau bus svarstomas Seimo komitetuose.

☉ **VALSTYBINĖ** mokesčių inspekcija (VMI) nustatė, kad pasitaiko atvejų, kai įmonės darbo užmokesčių darbuotojams išmoka kompensacijų už kilnojamojo pobūdžio arba darbą lauko sąlygomis forma net ir biuro darbuotojams, pavyzdžiui, personalo vadovams, buhalterėms, sekretorėms, valytojoms. Taip net pusę tokio būdu darbuotojams už darbą išmokamo atlygio neapmokestinama gyventojų pajamų mokesčiu ir „Sodros“ įmokomis. VMI duomenimis, 2020 metais Lietuvoje registruotos beveik 5 tūkst. įmonių už kilnojamojo pobūdžio darbą apie 90,6 tūkst. darbuotojų išmokėjo beveik 134,8 mln. eurų kompensacijų.

☉ **„DIDŽIOJO“** šeimos gynimo maršo, vykusio gegužės 15 dieną Vilniuje, organizatoriai žada vėl mitinguoti, jeigu valdžia nevykdys jų keliamų reikalavimų. Jie planuoja organizuoti įspėjamąjį trijų dienų mitingą prie Seimo, vienos dienos mitingą prie Vyriausybės ir prie LRT. Jeigu šioms mitingams nebus duotas leidimas, organizatoriai kreipsis į teismą.

☉ **DAŽNIAUSIAI** pasitaikantys pažeidimai jau-

nųjų darbuotojų darbe yra nelegalus darbas, darbo laiko reglamento nepaisymas, neišmokamas darbo užmokestis, netinkamos darbo sąlygos, piktnaudžiavimas jų darbo bei poilsio laiku, teigia Valstybinė darbo inspekcija (VDI). Pažymima, kad siekiant išvengti neteisėto darbdavių elgesio, kiekvienas pradedantis dirbti vaikas (nuo 14 metų iki 16 metų) ar paauglys (nuo 16 metų iki 18 metų) turi žinoti, kokie papildomi reikalavimai taikomi pradedantiems dirbti asmenims iki 18 metų.

☉ **KETVIRTADIENĮ** Europos Komisija (EK) pasirašė trečią sutartį su farmacijos bendrovėmis „BioNTech“ ir „Pfizer“ dėl papildomų 1,8 mlrd. dozių vakcinos nuo koronavirusinės infekcijos COVID-19 įsigijimo 2021–2023 metais. Europos Sąjunga galės įsigyti 900 mln. dabartinės ir prie naujų viruso atmainų pritaikytos vakcinos dozių, su galimybe įsigyti dar 900 mln. papildomų dozių. Pagal naująją sutartį reikalaujama, kad vakcinos būtų gaminamos Bendrijoje ir kad pagrindinės jų sudedamosios dalys būtų ES kilmės. Joje taip pat nustatyta, kad nuo 2022 m. pabaigos garantuojamas vakcinų pristatymas ES. EK pažymėjo, kad nuo šiol bus sustiprinta galimybė valstybėms narėms perparduoti ar dovanoti vakcinos dozes ES nepriklausančioms šalims, kurioms reikia pagalbos, arba tai daryti pagal priemonę COVAX.

☉ **EUROPOS** Sąjungos šalys nutarė, kad bendrijos sienos vėl turėtų būti atidarytos keliautojams, visiškai paskiepytiems nuo koronaviruso. Briuselyje susitikę diplomatai taip pat susitarė padidinti sergamumo lygį nuo 25 iki 75 atvejų 100 tūkst. gyventojų, kurį viršijus šalis būtų skelbiama nesaugia. Tokia priemonė leistų į ES atvykti žmonėms iš didesnio skaičiaus šalių. Šiuo metu nebūtinos kelionės į 27 narių bloką yra draudžiamos, bet taikoma išimtis kelioms saugiomis laikomoms valstybėms, kuriose sergamumas COVID-19 yra mažas. Pagal naująją tvarką vis tiek negalės atvykti nepasiskiepiję keliautojai iš daugelio pasaulio valstybių.

☉ **MILŽINIŠKAS**, didžiausias pasaulyje maždaug 170 km ilgio ir 25 km pločio ledkalnis atskilo nuo vakarinės Ronne šelfinio ledyno, plytinčio Vedelio jūro-

je, Antarktidoje. Jis yra kiek didesnis nei Ispanijai priklausanči Maljorkos sala Viduržemio jūroje. Atskilęs ledkalnis pastebėtas naujausiose Europos kosmoso agentūros (ESA) programos „Copernicus Sentinel-1“ užfiksuotose palydovinėse nuotraukose. „Copernicus Sentinel-1“ misiją sudaro du aplink poliarines Žemės ašis skriejantys palydovai, kurie vaizdus fiksuoja naudodami „C-band synthetic aperture radar“ technologiją. Tai leidžia vaizdus fiksuoti tiek dieną, tiek naktį ištiesus metus ir stebėti tokius atokius planetos regionus, kaip Antarktida.

☉ **KINIJS** kibernetinis zondas, nešantis marsaeigį „Zhurong“, sėkmingai nusileido ant Marso paviršiaus, pranešė valstybinė žiniasklaida. Kinija tapo pirmąja valstybe, nusiuntusia zondą į Marso orbitą ir nutupdžiusia marsaeigį jau per savo pirmąją misiją šioje planetoje. Azijos milžinė taip pat tapo trečiąja aparata ant Marso nutupdžiusia šalimi po JAV ir Rusijos. Kinija jau yra pasiuntusi į kosmosą astronautų, tyrimo zondu ir mėnuleigį – į Mėnulį, o marsaeigio nusileidimas laikomas pačiu prestižiškiausiu pasiekimu varžantis dėl dominavimo kosmose. Saulės energija varomas Kinijos šešiartinis aparatas, sveriantis apie 240 kg, turės rinkti Marso paviršiaus uolienų pavyzdžius ir juos analizuoti. Planuojama, kad „Zhurong“ Raudonojoje planetoje apie tris mėnesius darys nuotraukas ir rinks geografinius duomenis.

☉ **SENTENCIJA.** „Pavyduolis – pats sau priešas, nes kenčia nuo blogio, kurį pats sukūrė“ (Moteskjė).

☉ **ANEKDOTAS I.** – Meistre, kokia mano automobilio būklė?

– Pasakyčiau taip: jei jūsų automobilis būtų arklys, turėtume jį nušauti.

☉ **ANEKDOTAS II.** Dvi blondinės kalbasi:

– Žinai, mano vaikas, su kuriuo draugauju jau tris metus, galų gale prakalbo apie šeimyninį gyvenimą...

– Ir ką jis pasakė?

– Kad turi žmoną ir tris vaikus!